

2012

Archeo Rapport 16
Bouwhistorisch onderzoek van
soldatenwoningen te Maagdendale,
Oudenaarde

VERVOORT R.
WALEGRAN K.

ADEDE RAPPORT 16

Bouwhistorisch onderzoek van de soldatenverblijven te Oudenaarde, Maagdendale.

R. VERVOORT

Colofon

Opdrachtgever	Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen
Project	Bouwhistorisch onderzoek Oudenaarde Maagdendale
Vergunningsnummer	2012/061 (Ref. 36595)
Vergunningshouder	R. Vervoort
Projectcode	11006_OUD-MAA_BHO
Auteurs	R. Vervoort, K. Walegren
Redactie	R. Vervoort
Kaarten & plannen	(©NGI/GIS Vlaanderen)
Foto's & tekeningen	R. Vervoort, K. Walegren, L. Tombeur, G. Hubert
ISBN	/

© aDeDe , april 2012

Samenvatting

Naar aanleiding van de bouw van negen sociale woningen en de hieraan gekoppelde sloop van de bestaande bebouwing werd in opdracht van de Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen door aDeDe bvba in februari en maart 2012 een bouwhistorisch onderzoek uitgevoerd. De bedreigde en in deze studie besproken gebouwen bevinden zich ten oosten van het voormalige poortgebouw van de abdij van Maagdendale te Oudenaarde. De onderzochte gebouwen dateren uit de periode van de militaire kazerne te Maagdendale (1835 – 1965) en deden eertijds dienst als soldatenwoningen.

Doel van het onderzoek was te achterhalen of er in de 19de eeuwse soldatenwoningen nog sporen zichtbaar waren van de oudere constructies die deel uitmaakten van de abdijsite.

Bij het onderzoek werden alle muren op schaal ingetekend en digitaal gefotografeerd. De verschillende aanwezige features werden van een spoornummer voorzien en uitvoerig beschreven aan de hand van sporenfiches. In deze fase van het onderzoek werden enkel de opstaande constructies van het complex bestudeerd. De vloeren en ondergrondse resten zullen in een volgende fase, na afbraak van de opstaande resten tot de hoogte van het huidige maaiveld, worden onderzocht.

Tijdens de bouwhistorische studie werden enkele oudere resten uit de periode dat het poortgebouw nog in dienst was herkend. Ze werden in de 19de eeuwse constructie ingewerkt.

Inhoudsopgave

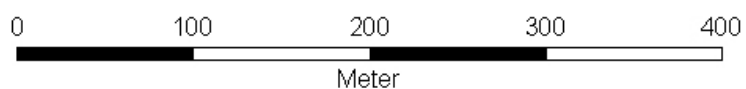
1	Inleiding.....	6
2	Algemene situering.....	8
2.1	Topografie	8
2.2	Historisch kader.....	9
3	Onderzoeksstrategie	14
4	Resultaten.....	15
4.1	Grondplan algemene kenmerken (fig. 11)	15
4.2	Algemene bouwkenmerken exterieur.....	17
4.3	Algemene bouwkenmerken interieur	21
4.4	Huis A (fig. 13).....	22
4.5	Huis B (fig. 13).....	27
4.6	Huis C.....	29
4.7	Huis D	32
4.8	Huis E (fig. 29).....	35
4.9	Huis F (fig. 29).....	37
4.10	Oudere bouwsporen.....	39
4.10.1.	De poortdoorgang (fig. 20)	39
4.10.2.	De noordelijke buitenmuur (fig. 33)	39
5	Conclusie	43
	Literatuur.....	45
	Lijst van Figuren	46
	Lijst van bijlagen	48

1 Inleiding

Onderstaand rapport kwam tot stand naar aanleiding van de geplande bouw van 9 nieuwe sociale wooneenheden in opdracht van de Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen. De nieuwe woningen worden opgetrokken op de percelen kadastraal gekend onder afdeling 11, sectie C, perceel 37/2N, gelegen te Oudenaarde Maagdendale (fig. 1).

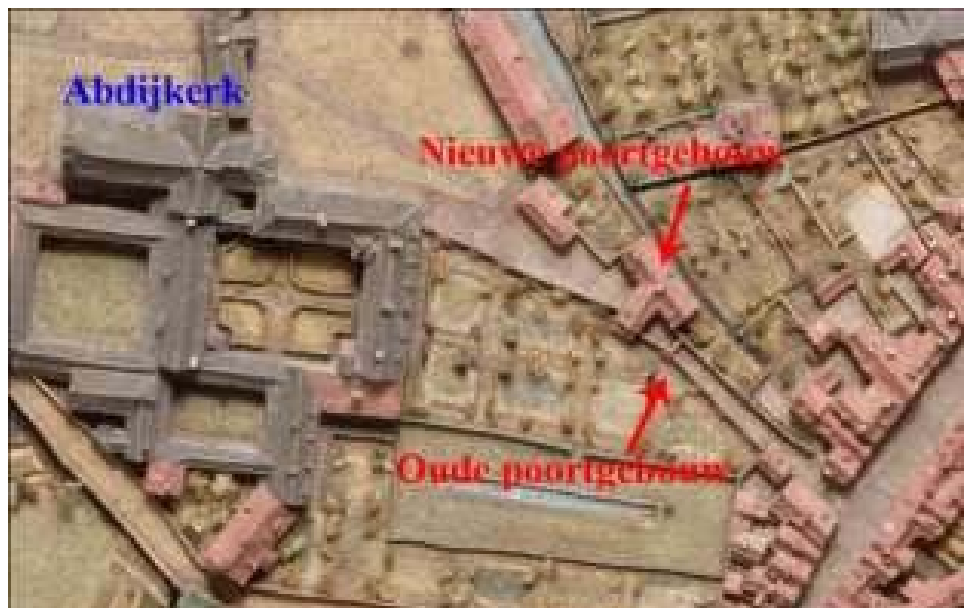

Figuur 1 : Uittreksel kadasterkaart. Cirkel duidt onderzoeksgebied aan

Gezien de ligging van het betrokken perceel (grenzend aan het poortgebouw van de abdij van Maagdendale) besliste het Agentschap Ruimte en Erfgoed om voorafgaandelijk aan de bouw van de woningen een archeologisch en bouwhistorisch onderzoek te laten uitvoeren. Het archeologisch onderzoek zou in 2 fasen verlopen. In een eerste fase zouden de gronden aan de zuidelijke zijde van het poortgebouw (net buiten de vroegere abdijsmuren) worden opgegraven. In een tweede fase zou het oostelijke en noordoostelijke deel van het bedreigde perceel worden onderzocht na de sloop van enkele gebouwen die deel uitmaakten van de vroegere kazerne.

Het bouwhistorisch onderzoek heeft betrekking op de gebouwen die in de 19de eeuw aan de oostzijde van het poortgebouw van de abdij werden aangebouwd. Voor de realisatie van de nieuwe wooneenheden zullen deze worden gesloopt. Het betreft zes soldatenhuisjes die bovenop de vroegere toegangsweg naar het poortgebouw werden gebouwd. De toegangsweg werd eertijds geflankeerd door bakstenen muren zoals zichtbaar op de maquette van Nézot uit 1746 (fig. 2). Mogelijk werden deze of andere oudere constructies (voorloper huidig poortgebouw) in de 19de eeuwse constructie geïncorporeerd.

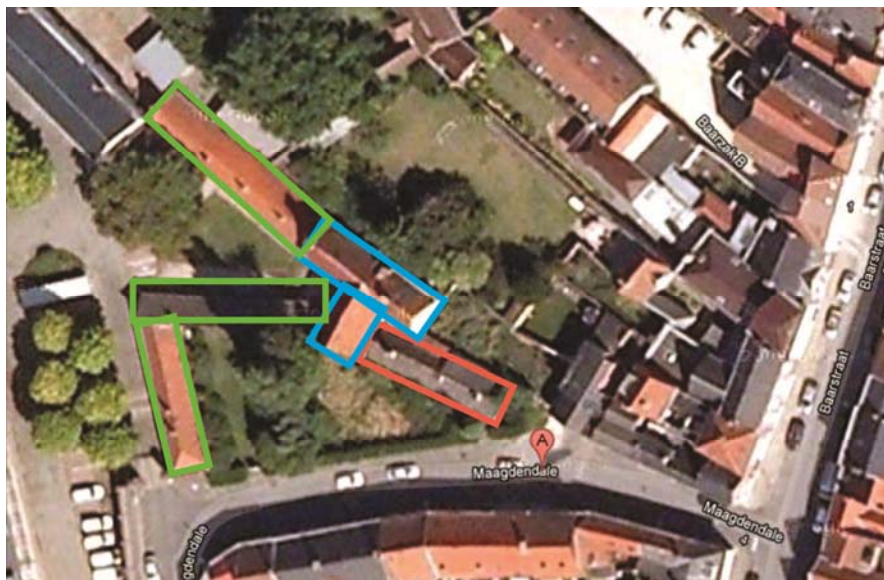
Figuur 2 : Uittreksel maquette Nézot 1746

2 Algemene situering

2.1 Topografie

Het onderzoek spitste zich toe op enkele soldatenverblijven die deel uitmaakten van de vroegere militaire kazerne gelegen te Oudenaarde Maagdendale. De abdij van Maagdendale werd in 1233 – 1234 opgericht op een gebied dat tot dan toe bekend stond als de Ham, op de rechteroever van de Schelde, gelegen in het onafhankelijke territorium van Pamele. De kazerne werd in de jaren '30 van de 19de eeuw ingepland in het vroegere abdijsdomein van Maagdendale en bleef in militair gebruik tot het midden van de jaren '60 van de 20ste eeuw.

De soldatenhuisjes werden gebouwd tegen de oostzijde van de vroegere doorgang van het poortgebouw, opgericht in 1627, ter hoogte van de doorgang bestemd voor karren. Ze bevinden zich op de plaats van het vroegere wegdek dat naar de poort leidde. De poortdoorgang werd dichtgemaakt en een nieuwe poort naar de kazerne en het abdijsdomein werd opgericht ten zuidwesten van de onderzochte huisjes.

Figuur 3 : orthofoto onderzoeksgebied met poortgebouw (blauw) en aangrenzend de soldatenhuisjes (rood) en de kazerne (groen)

2.2 Historisch kader

Na de schenking van gronden op de oostelijke Scheldeoever op de Ham door Arnulf IV, heer van Pamele, werd in 1233 – 1234 een nieuwe abdij gebouwd volgens de orde van de Cisterciënzers. In dezelfde periode werd de Onze – Lieve – Vrouwekerk van Pamele opgericht. Vanaf 1468 werd het klooster tijdelijk een slotklooster. Ten tijde van de godsdienstoorlogen in de 16de eeuw werd het klooster tot twee maal toe geplunderd. De kloostergemeenschap sloeg op de vlucht om in 1582 terug te keren na de herovering van onze gewesten door Farnese. Zowel in 1684 als in 1745 liep de abdij zware beschadigingen op ten gevolge van beschietingen en bombardementen tijdens één van de vele belegeringen van Oudenaarde. Na de verovering van onze gewesten door de Franse Republiek in 1792 werden alle abdijen, kloosters en godshuizen bij decreet afgeschaft. De abdij van Maagdendale werd in 1796 ontruimd. De bezittingen werden door de staat genationaliseerd, in loten opgesplitst en openbaar verkocht.

Figuur 4 : Oudenaarde door Jacob van Deventer (1565)

Figuur 5 : Oudenaarde op de Ferrariskaart (1771 - 1778)

Na een korte periode in privé-bezit kocht de staat de gebouwen op in 1826 met het doel er een militaire kazerne in te richten. De kazerne was operationeel van 1830 tot 1966. De aanwezigheid van de kazerne zorgde voor handelsactiviteiten en een bloeiend uitgaansleven met talrijke cafés in de wijk van de Baarstraat. De abdijsite onderging ingrijpende veranderingen tijdens de militaire periode. Zo werd de abdijkerk opgesplitst in twee lagen met onderaan de stallen en bovenaan de slaapplekken. Er werden woningen voor gehuwde militairen (1835) opgericht aan het poortgebouw (fig. 6). De doorgang raakte in onbruik en er werd een nieuwe poortingang voor de kazerne gecreëerd. Op de plaats van het huidige administratief centrum werd een manege (1841) opgetrokken. Deze is nu reeds verdwenen. In de kazernetijd deed de abdij o.a. dienst als verzamelplaats voor de vrijwillige Belgische militairen die omstreeks 1864 naar Mexico trokken om er te vechten in de onafhankelijksoorlog. Tijdens de laatste jaren van de eerste wereldoorlog kwam Oudenaarde in de frontlinie te liggen en werd de abdij erg beschadigd. Na de tweede wereldoorlog deed de kazerne van

Maagdendale een tijdje dienst als gevangenis voor het onderbrengen van (vermeende) collaborateurs.

Figuur 6 : de bouwvallige soldatenhuisjes

Figuur 7 : soldaten en onderofficieren in de 19de eeuwse kazerne Maagdendale

Na 1966 werd de abdij door verschillende stadsdiensten gebruikt. Zo werd er onder andere de bibliotheek ingericht en vond de academie er haar intrek. Heden vindt men het stadsarchief en de Koninklijke Academie voor Beeldende Kunsten in de gerestaureerde hoofd vleugel terug.

Van het originele abdijcomplex blijven na het rechte trekken van de Schelde nog drie gebouwen overeind. De 13de eeuwse abdijkerk verloor in de 18de eeuw reeds haar zijbeuken en de oostelijke kapellen van het transept. In de 19de eeuw, in de periode dat de abdij dienst deed als militaire kazerne, werd de kerk door middel van een houten vloer in tweeën gesplitst. Een tweede beter bewaard gebouw is het abdissenkwartier in originele bak- en zandsteenstijl daterend uit de periode 1663 – 1664. Het laatste gebouw is het tweeledige poortgebouw waartegen in 1835 soldatenhuizen werden gebouwd. Slechts van weinig oude abdijen is het poortgebouw bewaard. Het bestaat uit twee schuin op elkaar geplaatste vleugels en is opgetrokken uit baksteen, Lediaanse kalksteen (voor de omranding van deuren, vensters en de kroonlijst) en Doornikse kalksteen (voor de onderbouw). De noordelijke vleugel (met min of meer oost-westelijke oriëntatie) dateert uit de jaren 1545 – 1548. De zuidelijke, korte, vleugel dateert uit de jaren 1620 (jaaranker 1627). Beide gebouwen zijn in dezelfde materialen opgetrokken waardoor ze een gelijkend uitzicht hebben. Er zijn echter duidelijke verschillen zichtbaar. Zo is de 16de eeuwse vleugel opgetrokken in een zeer regelmatig kruisverband en hebben alle stenen een egale oranje-rode kleur. Het kruisverband van de 17de eeuwse vleugel is slordiger uitgewerkt en bovendien bevinden zich verschillende te hard gebakken stenen, herkenbaar aan de paars-bruine kleur, tussen het metselwerk. In de korte vleugel bevindt zich de oorspronkelijke poortdoorgang. Er was een brede doorgang voor voertuigen en een smalle doorgang voor voetgangers ten noorden ervan (fig. 8). Vanaf het poortgebouw vertrok een toegangsweg tussen twee muren die het met de Baarstraat verbond. Oorspronkelijk deed het gebouw dienst als gastenverblijf. Aan het begin van de 17de eeuw werd een school opgericht in het gebouw. Deze verdween vermoedelijk aan het einde van de 18de eeuw bij de opheffing van het klooster. Na de omvorming van de abdij tot kazerne kreeg het poortgebouw verschillende functies waarbij het o.a. als ‘mess’ voor de militairen werd ingericht. Nog later zou het omgevormd zijn tot private woonvertrekken voor beroepsmilitairen.

Figuur 8 : voetgangersdoorgang
poortgebouw

3 Onderzoeksstrategie

De huidige bebouwing werd aan een uitgebreid onderzoek onderworpen. Hierbij werden alle opstaande muren zowel aan de binnen- als buitenkant van de gebouwen op schaal ingetekend. Er werd extra aandacht besteed aan de aanwezigheid van eventuele bouwnaden en gebruikssporen. Alle muren, deuren, ramen, bouwnaden, ... werden van een afzonderlijk spoornummer voorzien en in detail beschreven met extra aandacht voor de afwerkingslagen van de verschillende muren. Al het opgaande muurwerk werd digitaal gefotografeerd. Waar nodig werden detailopnames gemaakt.

Na de studie van het opgaande muurwerk werd besloten om het grondplan van de huisjes en bijbehorend de vloeren in de verschillende huizen te bestuderen na de sloop van het muurwerk. Op deze manier kan het grondplan digitaal worden ingemeten en gegeorefereerd. Er werd wel een algemene schets gemaakt op een schaal van ongeveer 1/50.

Tijdens het bouwhistorische onderzoek stelden zich enkele praktische problemen (fig. 9). Zo was de oostelijke gevel en de noordoostelijke zijde van het gebouw sterk overgroeid door klimop en andere planten wat een deftige registratie van de structuur sterk bemoeilijkte tot onmogelijk maakte. Ook de staat van de gebouwen zorgde voor problemen bij de registratie. Door de bouwvallige aard van de plafonds en zoldering konden geen tekeningen gemaakt worden van het opgaande muurwerk dat zich boven de plafonds bevond. Het onderzoek beperkte zich hier tot het maken van enkele digitale foto-opnames.

Figuur 9 bouwvallige plafonds en begroeiing gevel

4 Resultaten

4.1 Grondplan algemene kenmerken (fig. 11)

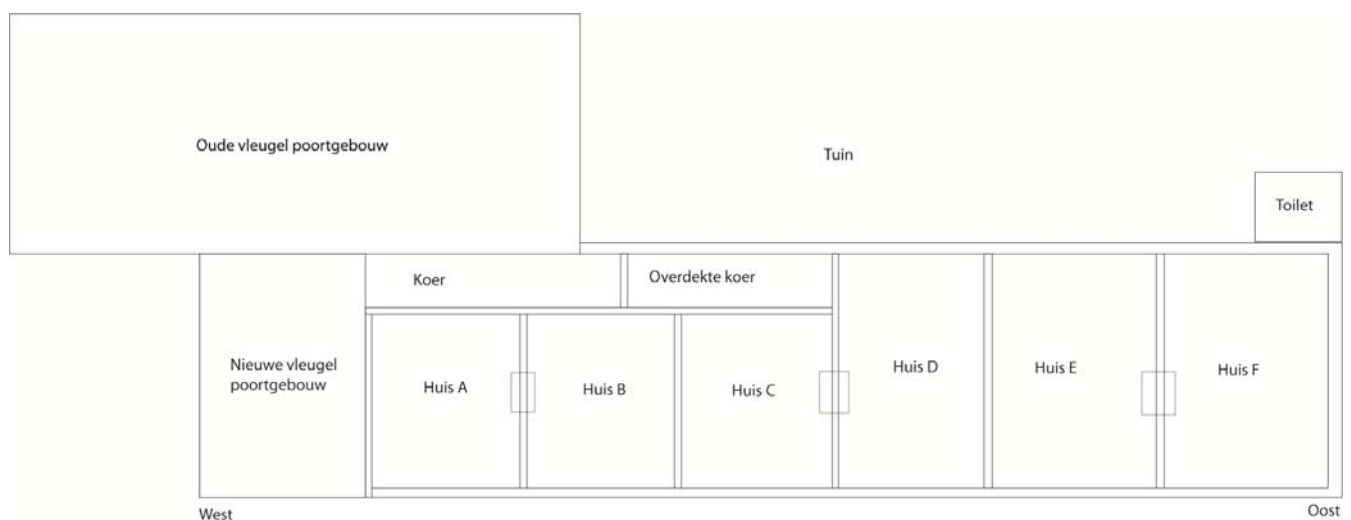
Wanneer we de constructie van de woningen langs de buitenkant bekijken lijkt het erop dat we te maken hebben met een licht trapeziumvormige constructie, waarbij de zuidelijke muur aansluit op de zuidoostelijke hoek van de jongste vleugel van het poortgebouw en de noordelijke muur op de zuidoostelijke hoek van de oudste vleugel van het poortgebouw. Slechts bij het betreden van de woningen wordt duidelijk dat de constructie enigszins anders in elkaar zit. De huisjes D, E en F vormen min of meer een rechthoekig geheel. De oppervlakte van deze 3 woningen is onderling zelfs sterk gelijkend. Ook de huizen A, B en C vormen min of meer een rechthoekig geheel.

De scheiding tussen de woningen is op verschillende manieren zichtbaar. In de eerste plaats is er de constructie van het dak aan de noordelijke zijde (fig. 10). De huizen D, E en F hebben een zadeldak met gelijke helling over de volledige lengte van de gebouwen. Bij de huizen A, B en C zien we aan de noordzijde van het dak echter een verschillende hellingsgraad. Algemeen is de helling veel steiler, echter ter hoogte van de noordelijke buitenmuur van de drie huisjes maakt het dak een scherpe knik om over te gaan in een afdak met geringe hellingsgraad. Het afdak is enkel bij huis C en een deel van huis B aanwezig en verbindt de noordelijke buitenmuur van huis C en B met het verlengde van de noordelijke buitenmuur van de huizen D, E en F. Huis A heeft enkel een dak met steile hellingsgraad.

Figuur 10 : noordzijde dakconstructie

Een tweede opvallendheid is de dikte van de westelijke muur van huis D. Het is de dikste van alle aanwezige binnenmuren (24 centimeter tegenover 11 à 14 centimeter voor de overige binnenmuren). De muur doet echter ook gedeeltelijk dienst als buitenmuur en heeft wellicht een dragende functie voor het dak. In deze muur stelden we aanwezigheid vast van een vermoedelijk originele deuropening (zie verder). Hier begint de gedeeltelijk overdekte koer die de vermoedelijk originele deuropening in de oostelijke muur van huis D verbindt met de voetgangersdoorgang van het oude poortgebouw. De koer wordt gevormd door de noordelijke buitenmuur van de huizen A, B en C enerzijds en het verlengde van de noordelijke buitenmuur van de huizen D, E en F en de zuidelijke muur van het oude gedeelte van het poortgebouw anderzijds. Het open gedeelte van de koer start net ten oosten van de zuidoostelijke hoek van de oude vleugel van het poortgebouw. Het afdak wordt ondersteund door een bakstenen muur met deuropening.

Opvallend is het feit dat de noordelijke buitenmuur van de huizen D, E en F niet enkel in westelijke richting doorloopt tot tegen het poortgebouw, maar ook in oostelijke richting verder loopt. Hier werd de muur in het recente verleden gedeeltelijk afgebroken tot op het maaiveld om zo een doorgang te creëren naar de achtertuin. Tegen het oostelijke gedeelte van de muur is aan de noordzijde een toilethuisje gebouwd.

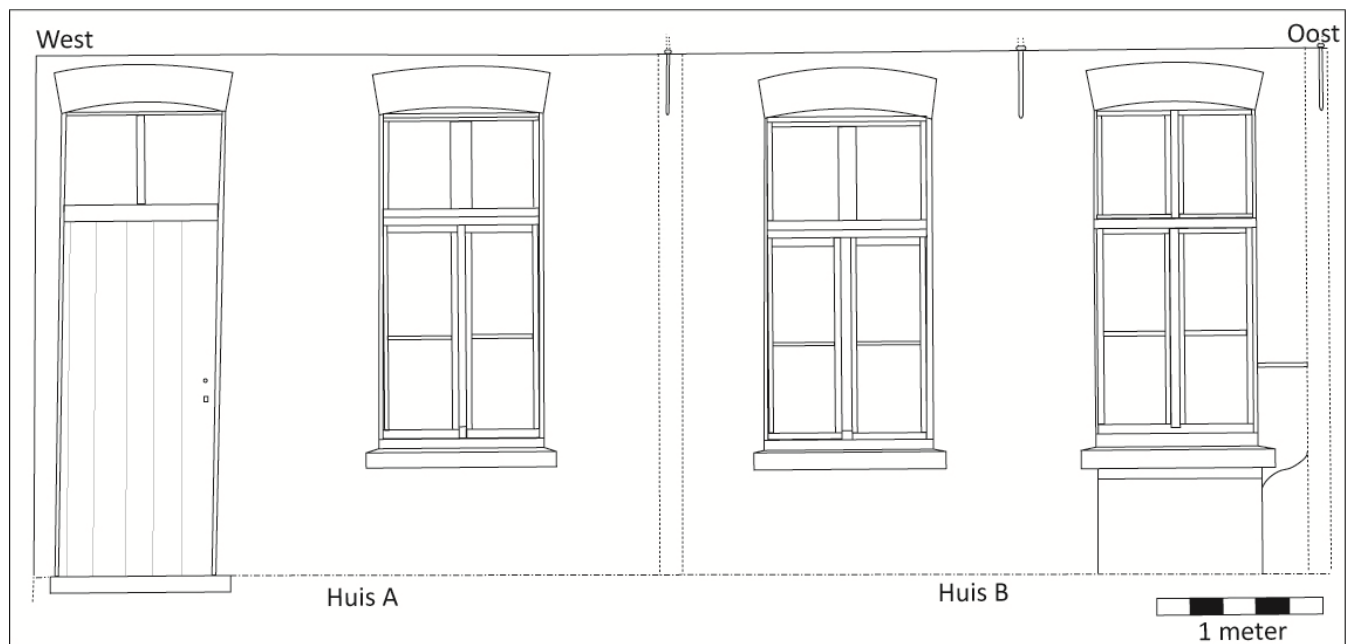
Figuur 11 : schematische voorstelling grondplan

4.2 Algemene bouwkenmerken exterieur

In 1835 werden tegen de oostelijke zijde van het poortgebouw behorend tot de vroegere abdij van Maagdendale enkele bakstenen soldatenverblijven opgericht (fig. 6). Het betreft in totaal 6 huisjes die als geheel werden opgericht op de plaats van de vroegere toegangsweg die de poort met de Baarstraat verbond. De huisjes bestaan uit een gelijkvloerse verdieping en een (vermoedelijk) ontoegankelijke zolder en zijn alle voorzien van een zadeldak bekleed met Boomse pannen met een S-vormig profiel. De meeste dakpannen hebben een zwarte kleur. Er komen ook rode dakpannen voor maar deze zijn duidelijk in de minderheid. Opvallend is de constructie van het dak aan de noordzijde van de gebouwen (fig. 10). Terwijl het dak aan de zuidelijke zijde één enkele hellingsgraad vertoont, zien we een afwijkende constructie aan de noordelijke zijde. Hier kan de dakconstructie in 2 delen worden opgesplitst. De breuk bevindt zich ter hoogte van de overgang tussen huis C en huis D. Op de 3 oostelijke huizen (D – E – F) heeft het dak een gelijkaardige hellingsgraad als aan de zuidkant. Op de 3 westelijke huisjes vertoont het dak een knik ter hoogte van de bovenzijde van de noordelijke buitenmuur. Het bovenste gedeelte van het dak heeft een steile hellingsgraad, terwijl het onderste gedeelte een erg vlakke hellingsgraad vertoont. Het onderste gedeelte van het dak strekt zich uit over huis C en een gedeelte van huis B. Dit dakgedeelte is niet aanwezig bij huis A en een gedeelte van huis B.

Boven op het dak bevinden zich 3 bakstenen schoorstenen die onderaan zijn aangewerkt met zinken plaatjes. De schoorstenen bevinden zich telkens op de scheiding tussen de huisjes. De huizen A en B; C en D en E en F hebben telkens één gemeenschappelijke schoorsteen. Op de zolderverdieping is duidelijk te zien dat de schoorstenen verbreden naar de basis om uiteindelijk hun breedste punt te bereiken aan de basis van de schouw op vloerniveau (fig. 12).

Figuur 12 : schoorsteen huis E en F

Figuur 13 : voorgevel huis A en B

Terwijl de noordelijke zijde (achterkant) van de huisjes duidelijk een verschil in opbouw vertoont, zien we een vrij uniforme voorgevel (zuidkant). De zuidelijke gevel ligt in het verlengde van de zuidelijke gevel van de 17de eeuwse vleugel van het poortgebouw en is vrij symmetrisch opgebouwd. Door de druk van het dak is de gevel lichtjes naar het zuiden doorgebogen. De buiging is het sterkste op de scheiding tussen de huizen C en D (waar ook een andere hellingsgraad startte aan de noordelijke zijde van het dak).

Elk huis had in oorsprong één deur en één raam. Bij de opeenvolgende huizen waren de deuren en ramen telkens naast elkaar gebouwd. Dit geeft de volgende volgorde, beginnend in het westen: deur - raam (huis A), raam - deur (huis B), deur - raam (huis C), raam - deur (huis D), deur - raam (huis E), raam - deur (huis F). Boven alle deuren en ramen zien we een gebogen bakstenen strek bestaande uit één op zijn kant geplaatste steen (boog meet ongeveer 22 centimeter). De bovenzijde van de verschillende ramen en deuren bevonden zich min of meer op gelijke hoogte. Zowel de ramen als de deuren hadden onderling min of meer gelijke afmetingen (fig. 13). Het huidige uitzicht van de gebouwen vertoont enkele recentere aanpassingen. Zo werd de deur in huis B dichtgemaakt (fig. 13) en vervangen door een raam terwijl het raam in huis F volledig werd gedicht met behulp van bakstenen (fig. 14).

Figuur 14 : dichtgemetseld raam huis F

De huidig aanwezige, naar binnen draaiende, deuren zijn grosso modo gelijkend en hebben alle een vast bovenlicht die door middel van een middenstijl in twee min of meer gelijke delen is verdeeld (fig. 15). De deuren hebben alle een natuurstenen dorpel. De deuren zelf zijn samengesteld uit verschillende planken en zijn aan de binnenzijde verstevigd met een houten frame voorzien van dwarse latten. Waarschijnlijk gaat het niet om de originele deuren, maar werden ze op een bepaald moment vervangen door de huidige. Dit kunnen we afleiden aan de hand van enkele kleine onderlinge verschillen (zie verder). De deuropeningen hebben alle een breedte tussen 0,96 en 1 meter. De hoogte, gemeten vanaf de bovenzijde van de dorpel, inclusief bovenlicht bedraagt voor alle deuren, behalve van huis D, 2,80 meter. Bij huis D is dit 2,88 meter. De hoogte van het bovenlicht gemeten vanaf de bovenzijde van de deur tot de bovenzijde van het houten raamwerk vertoont lichte onderlinge verschillen en bedraagt tussen 67 en 78 centimeter.

Figuur 15 : deur huis A : binnen- en buitenzijde

Ook bij de ramen herkennen we een vrij grote uniformiteit. Net zoals bij de deuren kunnen we er echter vanuit gaan dat het niet gaat om de originele vensters gezien de kleine onderlinge verschillen (zie verder). Elk van de zes huisjes is voorzien van één kruisvenster (uitzondering huis B: deur vervangen door raam en huis F: raam dichtgemetseld) bestaande uit

twee naar binnen opendraaiende vleugels met vast bovenlicht. Het bovenlicht is net zoals bij de deuren door middel van een penant in twee min of meer gelijke delen verdeeld. Alle ramen zijn voorzien van een natuurstenen dorpel. De raamopeningen hebben een min of meer gelijke breedte tussen 0,98 en 1,04 meter. De hoogte van de raamopeningen gemeten vanaf de bovenzijde van de dorpel tot de bovenzijde van het houten raamwerk bedraagt tussen 2,02 en 2,06 meter. De verschillende vaste waaiers hebben een hoogte die schommelt tussen 68 en 74 centimeter.

Figuur 16 : binnen- en buitenzijde kruisraam huis E

4.3 Algemene bouwkenmerken interieur

De grote uniformiteit die de huizen aan de voorzijde vertonen, vinden we ook terug aan de binnenzijde. In oorsprong bestonden de huisjes uit één enkele kamer met een bakstenen tegelvloer en een gewit plafond met bezetting op houten latjes. In de huisjes was telkens één schoorsteenmantel aanwezig tegen de oostelijke (huis A, C en E) of westelijke (huis B, D en F) muur. Met uitzondering van huis D (zie verder) konden de huisjes enkel langs de voorzijde (zuidkant) betreden worden.

Opvallend is het verschil in de plafonds tussen de huisjes A, B en C enerzijds en de huisjes D, E en F anderzijds. Bij alle huizen bevindt het

plafond zich ongeveer op een hoogte tussen 2,98 en 3,05 meter. Bij de huizen A, B en C bevindt er zich centraal in het plafond een noord – zuid gerichte houten balk met een breedte van ongeveer 25 cm en een dikte van ongeveer 15 cm (fig. 17). De balken zijn gelijktijdig met en gelijkaardig uitgekleeft als het bijbehorende plafond. Vermoedelijk is de aanwezigheid van deze balken te verklaren door het verschil in dakconstructie aan de noordelijke zijde van de huizen A, B en C.

Figuur 17 : houten balk in plafond huis B

Bij het berekenen van de oppervlaktes stelden we vast dat huis A met $15,2 \text{ m}^2$ de grootste oppervlakte heeft.¹ De huisjes B en C hebben elk een oppervlakte van $14,06 \text{ m}^2$. De oppervlakte van de laatste drie huisjes is min of meer gelijk en bedraagt tussen $14,41$ en $14,45 \text{ m}^2$. Bij de huizen A, B en C zien we een min of meer vierkant grondplan waarbij de oost – west georiënteerde muren ongeveer dezelfde afmetingen vertonen als de noord – zuid georiënteerde muren. De huizen D, E en F hebben een eerder rechthoekig grondplan met een noord – zuid georiënteerde lengteas.

4.4 Huis A (fig. 13)

Huis A bevindt zich net ten oosten van het vroegere poortgebouw ter hoogte van de doorgang voor voertuigen en ten westen van huis B. In oorsprong betrof het een simpele woning bestaande uit één kamer met een deur en een kruisvenster in de zuidelijke gevel. De kamer was

¹ Het verschil in grondplan en oppervlakte van huis A kan verklaard worden door de aanwezigheid van het vroegere poortgebouw.

voorzien van een bakstenen rode tegelvloer en een gewit plafond met bezetting op houten latjes.

De vier muren van de woning zijn alle voorzien van een geel – bruine zandige bezetting gemengd met stro, kalkspikkels en haren en afgewerkt met een dun wit kalklaagje. Hierop zijn verschillende verflagen aangebracht. Aan de zuidelijke gevel bevindt zich een gecementeerde leistenen laag. Deze strekt zich uit vanaf het vloerniveau tot onder het aanwezige raam.

Figuur 18 : interieur noordelijke muur huis A met verschillende verflagen, natuurstenen plint, lambrisering en deur naar koer

Huis A is voorzien van een natuurstenen plint. Het betreft een donkergrijze plint met een hoogte van ongeveer 14 centimeter. De plinten hebben een maximale lengte van ongeveer 30 centimeter. Enkele plinten zijn bovenaan versierd door middel van 2 groeven op de bovenzijde. Deze bevinden zich in de zuidwestelijke hoek van de woning ter hoogte van een dichtgemaakte doorgang in de westelijke muur en zijn dus vermoedelijk van een latere datum dan de overige plinten.

Op alle muren bevindt zich een houten lat versierd met 2 groeven. De lichtblauwgrijs geschilderde lat vertegenwoordigt een eenvoudige lambrisering. Opvallend is het verschil in afwerkingslagen boven en onder de houten lat. Enkel de meest recente verflagen werden over de volledige

muren vastgesteld. In een oudere fase moet de muur verschillende kleuren hebben gehad boven en onder de lambrisering.

De schouw bevindt zich tegen de oostelijke muur. De schoorsteenmantel is bekleed met hout. Aan de voorzijde is de bovenste plank versierd met een accoladevorm. Onderaan bevindt zich een ijzeren asla met verwijderbaar afsluitplaatje. Op het plaatje is een klavertje drie als versiering aangebracht. In de schouw zijn verschillende gaten zichtbaar die duidelijk een gevolg zijn van de opeenvolging van kachels met verschillende aansluitingen.

Figuur 19 : schoorsteenmantel huis A

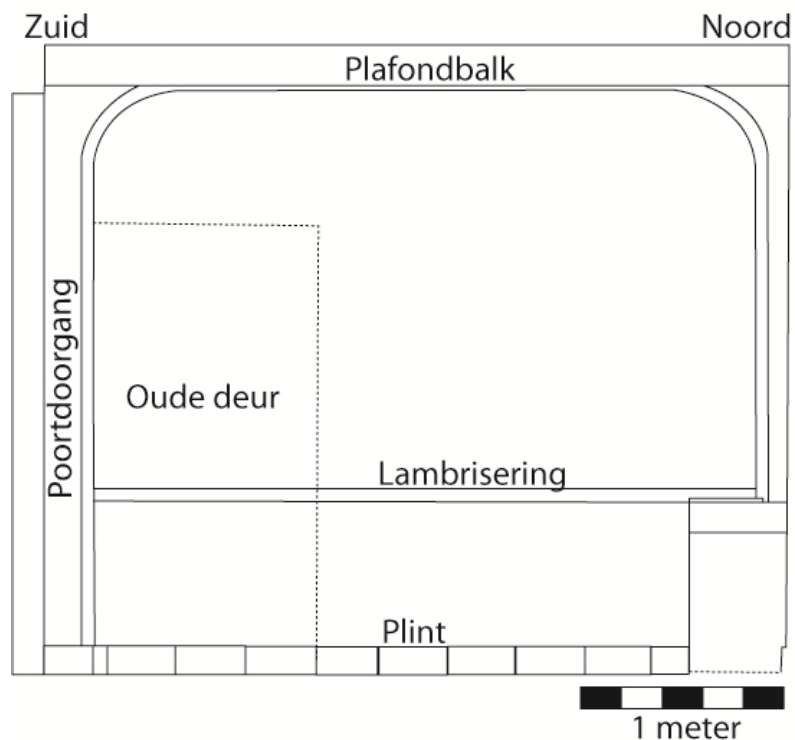
In de noordwestelijke hoek van het huis is een gootsteen aanwezig. De gootsteen bestaat uit een conglomeraat gesteente en rust op een houten kastje voorzien van twee deuren.

In de westelijke muur zien we een natuurstenen rondboog met afgeschuinde hoeken. De boog loopt volledig door tot op het vloerniveau en is bovenaan gedeeltelijk verborgen achter het 19de eeuwse plafond. De

boog bestaat uit grijze kalkstenen en is bezet met een met stro gemengde licht bruin beige gele vrij harde bezetting op een met ijzer gewapende cementering. De bewapening lijkt op een kippengaas. Aan de zuidelijke zijde van de muur bevond zich eertijds een deuropening. Het is echter niet duidelijk of de deuropening contemporain is met de constructie van de soldatenwoningen of dat deze later in de muur werd aangebracht om nadien terug te worden dichtgemaakt. De deuropening was in ieder geval aanwezig op het moment dat het grootste deel van de aanwezige plint werd geplaatst.

Figuur 20 : westelijke muur huis A met poortdoorgang

Ook in de noordelijke (fig. 18) en oostelijke muur is een deuropening aanwezig. Beide zijn waarschijnlijk het resultaat van latere activiteiten en waren niet gepland bij de constructie van de woningen. Dit leiden we af uit het feit dat alle ramen en deuren die we bestudeerden in de voorgevel van de woningen voorzien waren van een gebogen strek. De deuren in de noordelijke en oostelijke muur van huis A zijn bovenaan voorzien van een houten latei. De oostelijke deur vormt een verbinding tussen huis A en huis B en opent naar huis A. De deur in de noordelijke muur geeft uit op een open koer gevormd door de zuidelijke gevel van het oude deel van het poortgebouw en de noordelijke buitenmuur van huis A en leidt naar de voetgangersdoorgang (fig. 8) in het poortgebouw.

De deur (fig. 15) in de zuidelijke gevel bestaat uit 5 verticale houten planken aan de binnenzijde verstevigd door een houten frame met 2 horizontale dwarse latten. Een simpele tussendorpel scheidt de deur van een vast bovenlicht die door een middenstijl in 2 min of meer gelijke vensters is verdeeld.

Het kruisvenster bestaat uit 2 naar binnen opendraaiende vleugels telkens onderverdeeld in 2 min of meer gelijke vensters. Het vaste bovenlicht is met behulp van een vrij forse houten middenstijl in 2 gelijke delen onderverdeeld. Aan de buitenzijde zijn resten van rode en groene verf bewaard. Het raam kon gesloten worden met behulp van een vensterpomp.

Figuur 21 : huis A : kruisvenster

4.5 Huis B (fig. 13)

Huis B bevindt zich ten oosten van huis A en is ervan gescheiden door een bakstenen tussenmuur met een dikte van ongeveer 12 centimeter. Het betreft een gelijkaardige simpele woning bestaande uit één kamer met oorspronkelijk slechts één deur en één raam in de zuidelijke gevel. De vloer en het plafond zijn gelijkaardig aan huis A.

Alle 4 de muren zijn op gelijkaardige wijze bezet als deze in huis A. Mogelijk werd een gedeelte of de gehele noordelijke muur herbezet na het maken van een deuropening. De muur werd in ieder geval gedeeltelijk herbezet na het terug dichtmaken van diezelfde deuropening. Ook hier zijn verschillende verflagen aangebracht op de muren. Op de noordelijke en oostelijke muur zien we bovenaan de resten van een geschilderde fries met een breedte van 45 centimeter. Op de gele achtergrond zijn verschillende donkerblauwe druiventrossen gesjabloneerd.

Figuur 22 : noordelijke muur huis B :
geschilderde lambrisering, natuurstenen plint,
verschillende verflagen, dichtgemetselde
deur, okergele fries met resten van
druiventrossen

Huis B is voorzien van een natuurstenen plint met een hoogte van ongeveer 14 centimeter. De plint is bovenaan versierd met 2 groeven en heeft een donkergrijze kleur. De plint is beschilderd met donkerbruine verf. De plint is gelijkaardig aan de plint in huis A ter hoogte van de dichtgemaakte deuropening in de zuidoostelijke hoek van huis A.

Op de zuidelijke muur (tussen de twee ramen) en op de westelijke muur (tussen de deuropening en de schoorsteenmantel) is een houten lat aangebracht met afgeschuinde zijdes. Deze vertegenwoordigt een lambrisering. We merken ook hier weer een verschil in de oudere afwerkingslagen (verfkleur) boven en onder de lambrisering. Op de noordelijke en oostelijke muur bestaat de lambrisering uit een eenvoudige geschilderde lijn.

De schouw bevindt zich tegen de westelijke muur. Er zijn geen elementen bewaard die ons iets omtrent de afwerking van de schoorsteenmantel leren. Ook nu zijn er verschillende gaten in de schouw aanwezig die met verschillende kacheltypes in verband kunnen worden gebracht.

In de oostelijke en westelijke muur is een deuropening gemaakt. Deze was vermoedelijk niet aanwezig bij de oorspronkelijke constructie van de woningen en huis B verbindt met respectievelijk huis C (opent naar huis B) en huis A (opent naar huis A). Ook in de noordelijke muur was ooit een deur gemaakt. De deur bezit bovenaan een houten latei en is vermoedelijk posterieur aan de constructie van de woningen. Deze deur, die uitgaat op de koer naar de voetgangersdoorgang van het oude poortgebouw, is op een bepaald moment in het verleden terug dichtgemetseld (fig. 22).

De originele deur in de zuidelijke gevel werd dichtgemaakt en vervangen door een houten kruisvenster met vast bovenlicht. We zien dan ook kleine verschillen optreden tussen dit raam en het vermoedelijk oudere westelijke raam. Beide ramen zijn aan de binnenzijde voorzien van een houten vensterschap. Het oostelijke raam heeft een ander sluitingsmechanisme dan het westelijke. Bij het westelijke raam is een vensterpomp aanwezig terwijl het (vermoedelijk) jongere raam met een grendel met draaiknop kon worden afgesloten. Het uitzicht van het westelijke raam is identiek aan dat van huis A. Bij het oostelijke raam zien we enkele beduidende verschillen. Zo is op de vrij brede middenstijl van

het bovenlicht een smaller latje aangebracht. De middenstijl van de vensters stopt ter hoogte van de weldorpel terwijl deze bij huis A en het westelijke raam van huis B doorloopt tot op de houten onderdorpel.

Figuur 23 : constructieverschillen
kruisramen huis B

4.6 Huis C

Deze woning bevindt zich tussen de huizen B en D en is ervan gescheiden door een bakstenen binnenmuur met een dikte van respectievelijk 14 centimeter en 24 centimeter. De eenvoudige woning is gelijkend aan huis A en huis B. In oorsprong bezat de woning enkel een deur en een raam in de zuidelijke buitengevel.

Alle muren zijn op gelijkaardige manier bezet als deze in huis A en huis B. Er zijn verschillende verflagen herkend bij het onderzoek. Mogelijk is ook deze woning op een bepaald moment voorzien geweest van een beschilderde lambrisering. Door de aanwezigheid van de alles overdekkende jongste verflaag kon dit echter niet met zekerheid worden vastgesteld.

Enkel op de westelijke en noordelijke muur stelden we de aanwezigheid vast van de resten van een plint. Op de overige muren werd de plint

volledig verwijderd. Dit resulteerde in een negatieve afdruk of uitbraakspoor.

De schouw (fig. 24) bevindt zich tegen de oostelijke binnenmuur en is voorzien van een marmeren blad met afgeronde hoeken. Onderaan de wangen zien we een negatief uitbraakspoor op de plaats waar zich eertijds een plint bevond. Aan de voorzijde zijn de wangen bekleed met wit geverfde houten planken. Centraal in de schoorsteenmantel zien we een vierkante ijzeren asla met centraal een ronde ijzeren pin. De aanwezigheid van een rechthoekig gat wijst op het achtereenvolgende gebruik van kachels met verschillend aansluitingssysteem. De oorspronkelijke bepleistering van de schoorsteenmantel werd onderaan gedeeltelijk vervangen door een cementbezetting.

Figuur 24 : oostelijke muur huis C met schoorsteenmantel en deur naar huis D

Om een verbinding te maken met de aangrenzende huizen B en D werd in de oostelijke en westelijke binnenmuur vermoedelijk posterieur aan de constructie van de woningen een deuropening gemaakt. De deur tussen huis C en D opent in de richting van huis C. Deze tussen huis B en C opent in de richting van huis B.

De originele buitendeur in de zuidelijke gevel van huis C vertoont enkele afwijkingen ten opzichte van deze in huis A en B (fig. 25). De houten deur is samengesteld uit 6 verticale planken, aan de binnenzijde verstevigd met behulp van een houten frame en voorzien van 2 horizontale dwarse latten, aan de buitenzijde versierd met behulp van een groef. Onderaan is aan de buitenzijde een tochtlat aangebracht. Aan de buitenzijde merken we de aanwezigheid op van enkele zware klinknagels met ronde kop. Boven de deur is een bovenlicht aanwezig. Deze is van de deur gescheiden door een aan de buitenzijde geprofileerde tussendorpel. Het bovenlicht is met behulp van een penant in 2 delen verdeeld. Op de penant is een houten latje aangebracht. Het westelijke venster van het bovenlicht is verder onderverdeeld in 4 kleinere vensters met behulp van ijzeren latten. Het oostelijke deel is een naar binnen opendraaiende venster aan de buitenzijde van een ijzeren, met klavers en cirkels versierde, 'hor' voorzien. Ter hoogte van de klink is een gedeelte van de muur aangepast. Een concave inkeping moet ervoor zorgen dat de klink bruikbaar is. Dit wijst erop dat de huidige deur niet de oorspronkelijke is, maar een latere aanpassing aan het gebouw vertegenwoordigt.

Het in de zuidelijke gevel aanwezige kruisvenster is idem aan het venster van huis A en het westelijke venster van huis B.

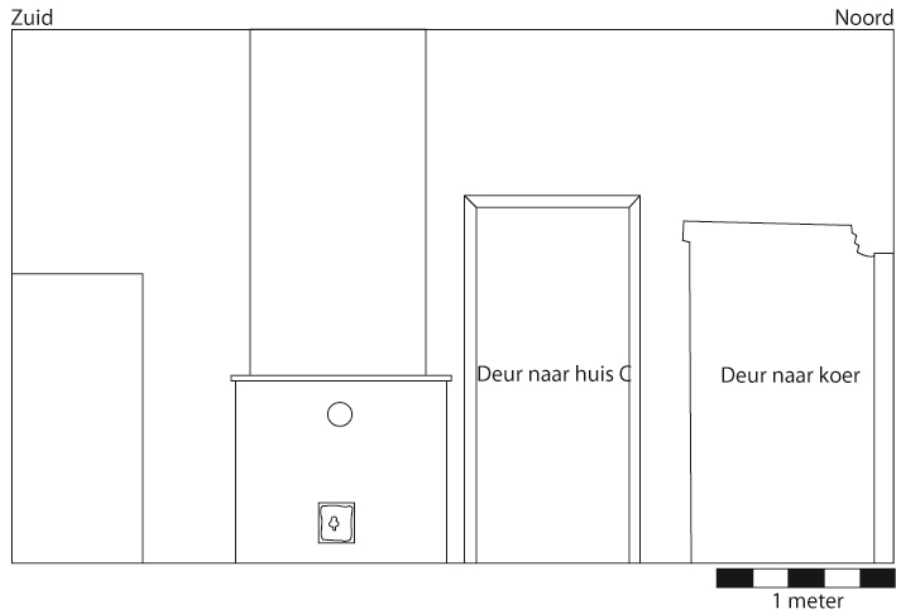
Figuur 25 : buitendeur huis C : ijzeren hor, geprofileerde tussendorpel, klinknagels en aanpassingen buitenmuur

4.7 Huis D

De woning bevindt zich tussen huis C en E en is ervan gescheiden door een bakstenen binnenmuur met een dikte van respectievelijk 24 centimeter en 11 centimeter. De woning wijkt licht af van de eerder besproken huisjes. De woning is anders georiënteerd en eerder rechthoekig van grondplan (lengteas : noord – zuid). Ook de in de vorige woningen aanwezige centrale balk in het plafond is niet aanwezig. In de zuidelijke gevel bevindt zich één deurtoegang en één kruisvenster. Vermoedelijk is ook de toegang naar de (overdekte) koer in de westelijke muur origineel. De westelijke muur van huis D vormt de grens van de geknikte daken aan de noordelijke zijde en loopt verder noordwaarts dan de noordelijke gevel van huis A, B en C. De muur vormt zo de oostelijke begrenzing van de koer die naar de voetgangerspassage leidt. Dat zich hier op een gegeven moment een doorgang bevond is zowel aan de

binnen- als aan de buitenkant goed zichtbaar door de aanwezige bouwnaad. Aan de buitenzijde lijkt een deel van de gebogen strek boven de doorgang bewaard gebleven. Hieruit kunnen we mogelijk concluderen dat de doorgang aanwezig was van bij de oprichting van de woningen.

Figuur 26 : westelijke binnenmuur huis D

De bezetting van de muren komt overeen met deze van de overige huizen en bevat eveneens verschillende afwerkingslagen met verf. Er is geen fysieke lambrisering aanwezig. Deze werd met behulp van verf op de verschillende muren gevisualiseerd.

Er is geen plint bewaard. Enkel een negatief uitbraakspoor verraaft de aanwezigheid van een vroegere plint.

De schouw bevindt zich tegen de westelijke binnenmuur en is bovenaan afgedekt met een licht blauw geverfde houten plank met afgeschuinde hoeken. De schoorsteen heeft geen uitstekende haardwangen. Centraal onderaan is een ijzeren asla aanwezig met een verwijderbaar ijzeren plaatje versierd met een klavertje 3. De asla is in dezelfde lichtblauwe kleur geschilderd als de houten plank. Een rond gat in de schoorsteenbasis is een gevolg van de aansluiting van een kachel.

De verbinding tussen huis D en E kwam vermoedelijk posterieur tot stand. De aangebrachte deur opent in de richting van huis D. Ook in de westelijke muur is nog een open deurgat aanwezig voor de verbinding naar huis C. Aan de zuidzijde van de westelijke muur bevindt zich nog een tweede doorgang naar huis C. Deze is beduidend lager en smaller (163 bij 75 centimeter tegenover 198 bij 85 centimeter) dan de vorige en is met bakstenen en een dikke laag bezetting gedicht. Voor de deur bevindt zich een opstaand bakstenen richeltje van één steen dik en een hoogte van ongeveer 10 centimeter. De reden en functie van dit opstandje zijn niet duidelijk. De eerder vermelde deur naar de overdekte koer aan de noordzijde van de westelijke muur heeft een breedte van 1,04 meter en een hoogte van ongeveer 1,80 meter. Ook in de noordelijke muur bevond zich eertijds een deuropening (fig. 28). De deur gaf uit op de tuin aan de achterzijde van de woningen. Ze is 2,04 meter hoog en 1,08 meter breed. De deur is dichtgemetseld met bakstenen. Vermoedelijk werd de deur posterieur aan de constructie van de woningen gecreëerd. Bovenaan bevindt zich een houten latei. De deur rustte op een bakstenen dorpel.

Figuur 27 : huis D : bovenwaaier
buitendeur is in 8 ruitjes verdeeld

Figuur 28 : dichtgemetselde buitendeur
naar achtertuin in noordelijke muur huis D

De aanwezige buitendeur is samengesteld uit 6 verticale planken aan de buitenzijde versierd met een groef en aan de binnenzijde verstevigd met een houten omkadering met 2 dwarse horizontale latten. Onderaan bevindt zich aan de buitenzijde een tochtplank. Een geprofileerde tussendorpel scheidt de deur van een vast bovenlicht (fig. 27). Het bovenlicht is met een brede ijzeren penant in twee min of meer gelijke delen verdeeld. Deze zijn verder opgedeeld in 4 min of meer gelijke ruitjes met behulp van een smalle ijzeren kruisvorm.

Het in de zuidelijke gevel aanwezige kruisvenster is idem aan het venster van huis A, het westelijke venster van huis B en het venster van huis C.

4.8 Huis E (fig. 29)

Huis E bevindt zich tussen huis D en huis F en is ervan gescheiden door bakstenen binnenmuren met een dikte van respectievelijk 11 en 14 centimeter. Het algemene uitzicht (afmetingen, vloer, plafond, oriëntatie) is gelijkend op dit van huis D. In oorsprong had de woning enkel één deur en één kruisvenster in de zuidelijke buitengevel.

De muren zijn op gelijkaardige wijze bezet als bij de overige huizen. De jongste verflaag met gele kleur bedekt de volledige oppervlakte van de muur. Onder de verschillende verflagen merken we de aanwezigheid op van een geschilderde lambrisering. Er zijn geen aanwijzingen van een fysiek aangebrachte lambrisering.

Het ontbreken van bezetting onderaan bepaalde delen van de muur wijst mogelijk op de aanwezigheid van een uitgebroken plint. Zeker is dit echter niet.

De schouw bevindt zich tegen de oostelijke binnenmuur en bevat geen resten van ornamenten. De schoorsteenmantel is sterk beroet. Enkele dichtgemaakte ronde gaten en een rond gat in de schoorsteen en de

schoorsteenmantel wijzen op het gebruik van kachels met verschillende aansluitingssystemen.

Zowel in de oostelijke muur als de westelijke muur werd, vermoedelijk posterieur aan de oprichting van de woningen, een deurgat gecreëerd. Deze verbinden huis E met respectievelijk huis F en huis D. De deur naar huis D opende in de richting van huis D. De deur naar huis F opende in de richting van huis F.

De aanwezige buitendeur is samengesteld uit 6 verticale planken aan de binnenzijde verstevigd met een houten frame met 2 dwarse horizontale planken. Onderaan is een tochtlat aangebracht langs de binnenzijde. Centraal bovenaan is een smalle rechthoekige sleuf gemaakt. Deze werd later terug gedicht met een houten plankje. Mogelijk betreft het een soort 'brievenbus'. De deur is door een simpele tussendorpel gescheiden van een vast bovenlicht. Dit is op zijn beurt in twee min of meer gelijke vensters verdeeld door een simpele houten middenstijl.

Het aanwezige kruisvenster is idem aan de vensters van huis A, C, D en het westelijke venster van huis B.

Figuur 29 : zuidelijke gevel huis E en F

4.9 Huis F (fig. 29)

Het huis is het meest oostelijke van de zes huizen en bevindt zich naast huis E. Beide zijn van elkaar gescheiden door een bakstenen binnenmuur van 14 centimeter dik. In het algemeen lijkt de woning sterk op huis D en E. Er was oorspronkelijk slechts één deur en één raam aanwezig in de zuidelijke buitengevel. Het vroegere raam is nu verdwenen en dichtgemetseld met bakstenen (fig. 14). De vroegere raamopening werd niet tot de noordelijke façade van de zuidelijke muur aangewerkt. Hierdoor is op de plaats van het gedichte raam een rechthoekige nis of insprong aanwezig. In de oostelijke buitengevel is centraal in de muur een min of meer vierkant raam aanwezig bestaande uit 2 naar binnen draaiende vleugels (fig. 30). Het houten raamframe is bovenaan gebogen. De opening meet 68 (breedte) op 60 centimeter (hoogte).

Figuur 30 : huis F raampje in oostelijke muur

Op het grootste deel van het huis is de bezetting van de muren verwijderd. Waar deze bewaard bleef, zien we een gelijkaardige bezetting als bij de overige woningen. Op de plaatsen waar de bezetting werd verwijderd, is de muur rechtstreeks op de bakstenen gewit.

Rondom het huis zien we een met zwarte verf aangebrachte 'plint' met een hoogte van ongeveer 10 centimeter.

De schouw (fig. 31) bevindt zich tegen de westelijke binnenmuur en is afgewerkt met een houten bruingeschilderde plank. Onderaan is een min of meer rechthoekig gat met afgeronde bovenzijde aanwezig. Rondom is

in dezelfde zwarte verf als voor het creëren van de plint een rechthoek geschilderd.

Figuur 31 : schoorsteenmantel huis F met onderaan de zwarte geschilderde plint

In de westelijke muur werd posterieur aan de constructie van de woningen een deuropening gemaakt. Deze verzorgt de verbinding met huis E en opende in de richting van huis F. Ook in de noordelijke buitenmuur werd een deurgat gecreëerd. Zo kwam een verbinding met de achterliggende tuin tot stand.

De aanwezige buitendeur is samengesteld uit 6 verticale planken aan de binnenzijde verstevigd door een houten frame. De aangebrachte dwarse latten hebben afgeschuinde zijkanten en verbreden naar de uiteindes. Aan de buitenzijde is onderaan een horizontale houten tochtlat aanwezig. Een aan de buitenzijde geprofileerde houten tussendorpel scheidt de deur van het vaste bovenlicht. Dit is in twee min of meer gelijke vensters verdeeld met behulp van een simpele houten penant. Voor het oostelijke venster bevindt zich een gelijkaardige ijzeren hor als bij de buitendeur van huis C. Aan de binnenzijde bevindt zich een houten brievenbus.

Figuur 32 : binnenzijde zuidelijke buitendeur huis F

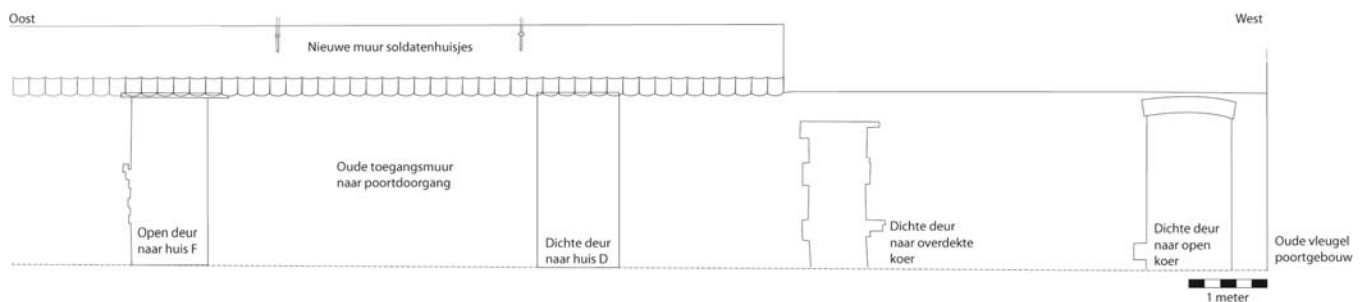
4.10 Oudere bouwsporen

4.10.1. De poortdoorgang (fig. 20)

De doorgang voor voertuigen die deel uitmaakte van het poortgebouw herkennen we in de westelijke muur van huis A. De natuurstenen rondboog heeft afgeschuinde hoeken en loopt volledig door tot op het vloerniveau. Bovenaan is hij gedeeltelijk verborgen achter het 19de eeuwse plafond. De boog bestaat uit grijze kalkstenen en is bezet met een met vrij harde met stro gemengde lichtbruin beige- gele bezetting op een met ijzer gewapende cementering. De doorgang had een breedte van ongeveer 3,25 meter en een hoogte van 2,72 meter (gemeten vanaf het huidige vloerniveau tot de onderzijde van de boog).

4.10.2. De noordelijke buitenmuur (fig. 33)

Door de aanwezigheid van begroeiing op het oostelijke gedeelte van de noordelijke buitenmuur (fig. 9) waren we niet in staat de muur over zijn volledige lengte te bestuderen. De muur strekt zich uit vanaf de zuidoostelijke hoek van de oudere vleugel van het poortgebouw tot enkele meters ten oosten van de oostelijke buitenmuur van huis F. Bij de studie van de muur stelden we enkele opmerkelijke feiten vast.

Figuur 33 : noordelijke buitenmuur

Een eerste opvallend kenmerk is de tweeledigheid van de muur. De brede buitenmuur bestaat uit een lagere en een hogere gedeelte. Het lagere gedeelte van de muur wordt bedekt door één rij Boomse pannen en heeft een hoogte van ongeveer 2,20 meter, gemeten vanaf de grond tot onder de dakpannen. Het hogere gedeelte van de muur meet 3,05 meter, gemeten vanaf de bodem tot onder het zadeldak. De dakconstructie rust op het hogere muurgedeelte.

Een tweede opvallend feit heeft betrekking op de lengte van beide muurgedeeltes. Terwijl het lagere gedeelte van de muur aansluit op de zuidoostelijke hoek van de oudste vleugel van het poortgebouw, stopt het hogere gedeelte ter hoogte van de westelijke muur van huis D. Het is tevens op deze plaats dat we een verschil in de constructie van het dak opmerkten. Het steile gedeelte van de dakconstructie van de huizen A, B en C rust op de noordelijke buitenmuur van de woningen. Het minder steile gedeelte, dat voor de overdekking van de koer zorgt, rust op het lagere gedeelte van de noordelijke buitenmuur en stopt net voor de zuidoostelijke hoek van de oudere vleugel van het poortgebouw.

Een eveneens opvallend feit is de manier waarop beide muurgedeeltes met elkaar zijn verbonden. Het lijkt erop dat de hogere muur aan de zuidzijde tegen en/of boven op het lagere muurgedeelte werd geplaatst. Dit feit wordt bevestigd door de studie van de noordelijke buitenmuur van huis D en huis F. Aan de binnenzijde stelden we een verschil in baksteenkleur en mortel vast op een hoogte van ongeveer 2,20 meter boven het vloerniveau. Ook de westelijke buitenmuur van huis D is

duidelijk niet in verband gemetst met het lagere gedeelte van de noordelijke buitenmuur. Dit geldt tevens voor de noord – zuid georiënteerde muur die het overdekte gedeelte van de koer in het westen begrenst.

In de noordelijke buitenmuur van de woningen merkten we tevens de aanwezigheid op van enkele deurgaten. In totaal telden we 4 verschillende doorgangen. De meest oostelijke verbindt huis F met de tuin en is de enige die tot op heden open bleef. De andere 3 werden op een gegeven ogenblik dichtgemaakt. De tweede deur beginnend van het oosten vormde op een bepaald moment de verbinding tussen huis D en de tuin. Een derde deur verbond de overdekte koer met de tuin. Alle voorgaande deuren zijn vermoedelijk posterieur aan de constructie van de noordelijke buitenmuur. De vierde, meest westelijke deur, werd eveneens met bakstenen gedicht maar vertoont toch een duidelijke afwijking ten opzichte van de andere. Boven de deur bevindt zich namelijk een gebogen strek. Het ontbreken van verbouwingssporen ter plaatse doet ons vermoeden dat deze laatste deur gelijktijdig is met de constructie van de muur.

Tot slot vermelden we nog het feit dat de afmetingen van de bakstenen die we konden opmeten aan de buitenzijde van de noordelijke muur lichte afwijkingen vertonen met de bakstenen in de rest van de woningen. De bakstenen in de buitenmuur hebben in het algemeen een lengte van 24, een breedte van 11 à 12 en een dikte van 5 à 6 centimeter. Deze afmetingen komen overeen met de afmetingen van de bakstenen gebruikt voor de constructie van de oudere vleugel van het poortgebouw, maar werden nergens aangetroffen in de overige muren van de 19de eeuwse woningen. Hier schommelde de afmetingen van de bakstenen rond een lengte van 20 à 22, een breedte van 10 à 11 en een dikte van 5 à 5,5 centimeter.

Wanneer we alle bovenstaande argumenten bekijken, kunnen we concluderen dat het lagere gedeelte van de noordelijke buitenmuur van de soldatenwoningen ouder is dan de rest van de constructie-elementen. Gezien de positie van de muur zou het best kunnen dat de muur dezelfde is zoals voorgesteld op de 18de eeuwse maquette van Nézot (zie hoger: fig. 2) en dus de noordelijke muur is die de vroegere toegangsweg naar de poort flankeerde.

5 Conclusie

In de jaren 20 van de 19de eeuw kwam de site van de abdij van Maagdendale in handen van de staat. Deze richtte er een militaire kazerne op. De kerk werd onderverdeeld in twee verdiepingen, er werden kazernegebouwen opgericht en in 1835 werd een reeks van zes soldatenwoningen gebouwd tegen de oostelijke gevel van het vroegere poortgebouw.

De woningen bestonden uit een enkele kamer en waren in de zuidelijke gevel voorzien van een houten deur met vast bovenlicht en één kruisvenster, eveneens met vast bovenlicht. De woningen werden alle in één en dezelfde fase opgetrokken wat in hun grote uniformiteit wordt weerspiegeld.

Bij de bouw van de woningen werd gedeeltelijk rekening gehouden met de reeds aanwezige bouwelementen. Toen het poortgebouw nog dienst deed, bevonden er zich aan de noordelijke en zuidelijke zijde een bakstenen muur die van oost naar west naar de poort leidde en de poort verbond met de Baarstraat. De zuidelijke muur werd afgebroken ten tijde van de bouw van de woningen. De noordelijke muur werd echter wel in de constructie geïncorporeerd. Zo ontstond een tweeledigheid in het gebouw tussen de drie meest oostelijke en de drie meest westelijke woningen. Dit is het duidelijkste zichtbaar aan de noordzijde van de woningen in de constructie van het zadeldak. Door gebruik te maken van de bestaande muur creëerde men een gedeeltelijk overdekte en gedeeltelijk open koer. Deze kon via de voetgangersdoorgang vanuit het westen en via een deur in de westelijke gevel van huis D vanuit het oosten worden bereikt.

Gedurende de gebruikperiode van de woningen werden slechts enkele kleinere aanpassingen aan de gebouwen uitgevoerd. Zo werd een deur van huis B veranderd in een raam en werd het raam van huis F

dichtgemetseld. Verdere aanpassingen hebben eveneens te maken met het maken en terug dichten van deuropeningen. Zo werden er deuren gemaakt die de verschillende huizen onderling verbonden en werden er toegangen gemaakt in de noordelijke muur van de huizen A, B, D en F.

Literatuur

- [http://www.oudenaarde.be/nl/bezoekers/wat-zien/monumenten/ abdij_maagdendale/](http://www.oudenaarde.be/nl/bezoekers/wat-zien/monumenten/abdij_maagdendale/)
- <http://www.le-petit-bruges.be/maagdendale.htm>
- http://nl.wikipedia.org/wiki/Abdij_van_Maagdendale
- <http://www.abl1914.be/>
- CARTON, C. (2010), *Oudenaarde op kaart. Een grondige analyse van de 16de eeuwse kaart van Oudenaarde van Jacob van Deventer*, Gent.
- DEVOS. P. (1993), *De Cisterciënzerinnenabdij Maagdendale te Oudenaarde – Het Onze-LieveVrouwehospitaal te Oudenaarde – Het Zwartzusterklooster te Oudenaarde*, in: *Monumenten en landschappen in Oudenaarde*, V, 1993, Oudenaarde.

Lijst van Figuren

Figuur 1 : Uittreksel kadasterkaart. Cirkel duidt onderzoeksgebied aan	6
Figuur 2 : Uittreksel maquette Nézot 1746	7
Figuur 3 : orthofoto onderzoeksgebied met poortgebouw (blauw) en aangrenzend de soldatenhuisjes (rood) en de kazerne (groen).....	8
Figuur 4 : Oudenaarde door Jacob van Deventer (1565)	9
Figuur 5 : Oudenaarde op de Ferrariskaart (1771 - 1778).....	10
Figuur 6 : de bouwvallige soldatenhuisjes	11
Figuur 7 : soldaten en onderofficieren in de 19de eeuwse kazerne Maagdendale	11
Figuur 8 : voetgangersdoorgang poortgebouw	13
Figuur 9 : begroeiing gevel en bouwvallige plafonds	14
Figuur 10 : noordzijde dakconstructie.....	15
Figuur 11 : schematische voorstelling grondplan.....	16
Figuur 12 : schoorsteen huis E en F	18
Figuur 13 : voorgevel huis A en B	18
Figuur 14 : dichtgemetseld raam huis F	19
Figuur 15 : deur huis A : binnen- en buitenzijde	20
Figuur 16 : binnen- en buitenzijde kruisraam huis E	21
Figuur 17 : houten balk in plafond huis B.....	22
Figuur 18 : interieur noordelijke muur huis A met verschillende verflagen, natuurstenen plint, lambrisering en deur naar koer	23
Figuur 19 : schoorsteenmantel huis A.....	24
Figuur 20 : westelijke muur huis A met poortdoorgang	25
Figuur 21 : huis A : kruisvenster	26
Figuur 22 : noordelijke muur huis B : geschilderde lambrisering, natuurstenen plint, verschillende verflagen, dichtgemetselde deur, okergele fries met resten van druiventrossen	27
Figuur 23 : constructieverschillen kruisramen huis B.....	29
Figuur 24 : oostelijke muur huis C met schoorsteenmantel en deur naar huis D	30

Figuur 25 : buitendeur huis C : ijzeren hor, geprofileerde tussendorpel, klinknagels en aanpassingen buitenmuur.....	32
Figuur 26 : westelijke binnenmuur huis D	33
Figuur 27 : huis D : bovenwaaier buitendeur is in 8 ruitjes verdeeld	34
Figuur 28 : dichtgemetselde buitendeur naar achtertuin in noordelijke muur huis D	34
Figuur 29 : zuidelijke gevel huis E en F.....	36
Figuur 30 : huis F raampje in oostelijke muur.....	37
Figuur 31 : schoorsteenmantel huis F met onderaan de zwarte geschilderde plint.....	38
Figuur 32 : binnenzijde zuidelijke buitendeur huis F	39
Figuur 33 : noordelijke buitenmuur	40

Lijst van bijlagen

Bijlage 1 : Tekeningenlijst

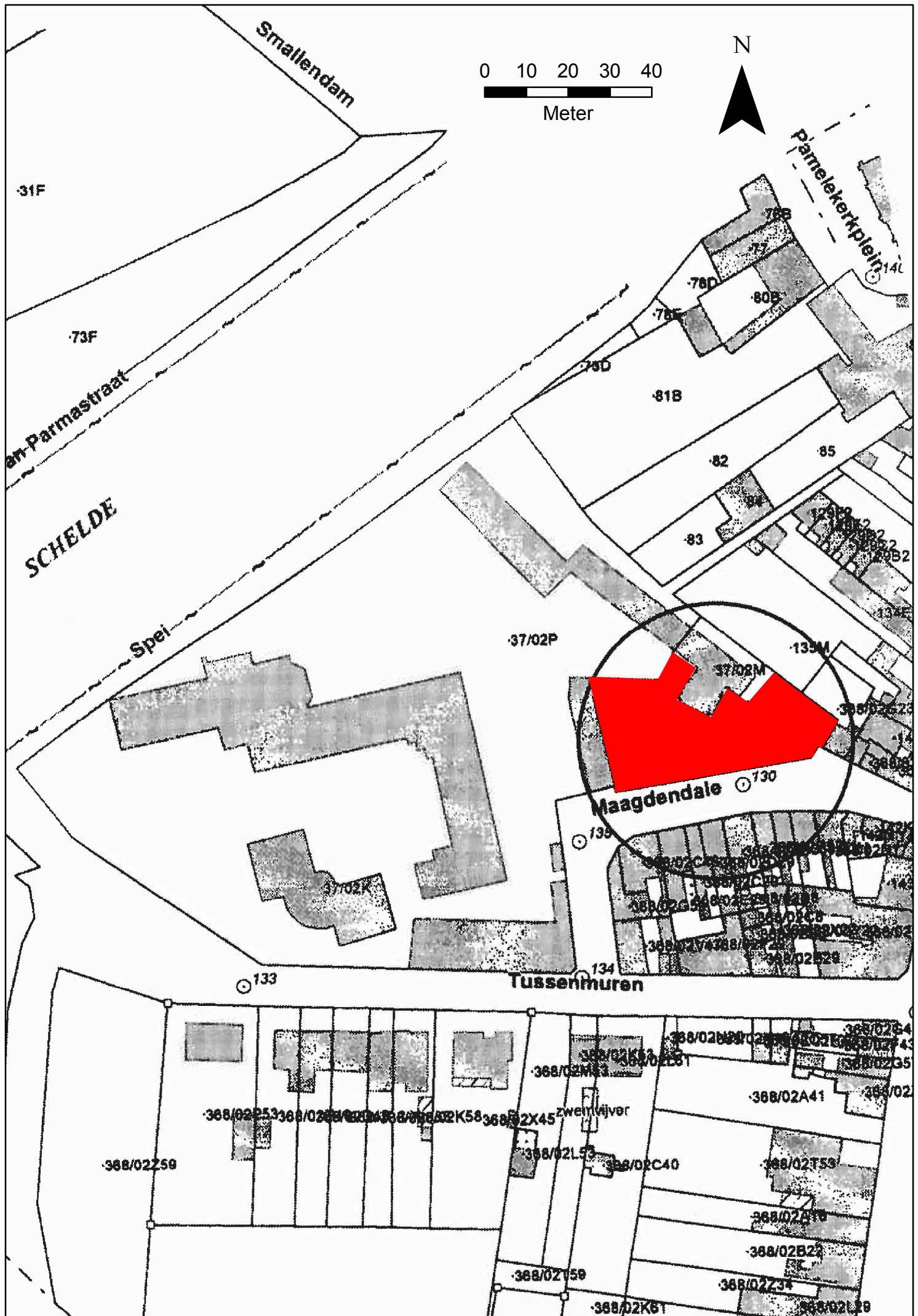
Bijlage 2 : Tekeningen (+ CD-ROM)

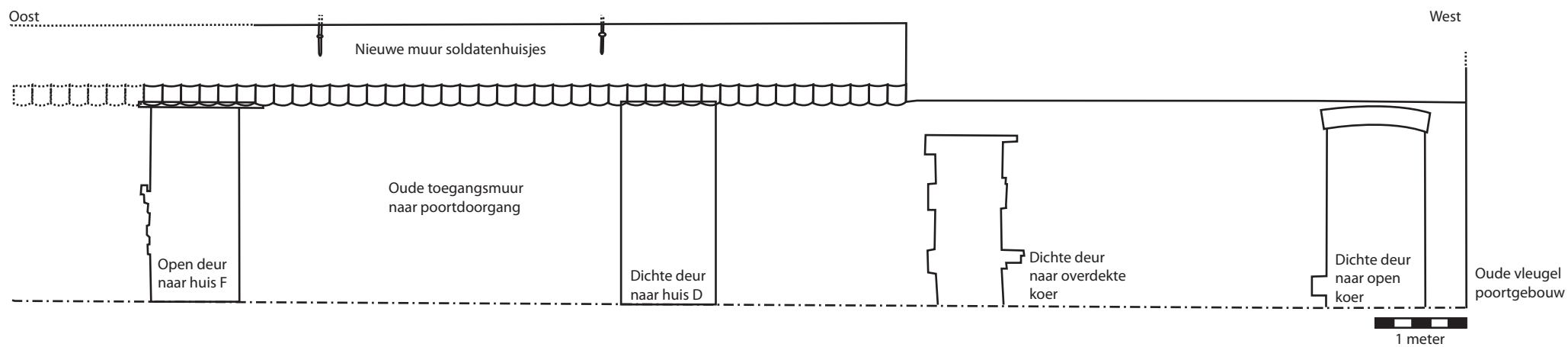
Bijlage 3 : Sporenfiches (CD-ROM)

Bijlage 4 : Fotolijst

Bijlage 5 : Foto's (CD-ROM)

Tekening nr.	Spoor	Blad	Schaal	Aard			Omschrijving	Datum	Get. Door:
				vlak	profiel	object			
0001	Huis A-F	1	1/50	x			Schematische onderverdeling huisjes A-F	28/02/2012	RV
0002	Huis A-B	1	1/20		x		Zuidelijke gevel huis A + B	28/02/2012	RV
0003	Huis C-D	2	1/20		x		Zuidelijke gevel huis C + D	28/02/2012	RV + KJV
0004	Huis E-F	3	1/20		x		Zuidelijke gevel huis E + F	28+29/02/2012	RV + KJV
0005	Voetgangerspassege	4	1/20		x		Binnenzijde noordelijke muur voetgangerspassege	29/02/2012	RV
0006	Voetgangerspassege Sp10	4	1/20		x		Oostelijke zijde dwarsmuur in voetgangerspassege	29/02/2012	RV
0007	Voetgangerspassege Sp 2	4/5	1/20		x		Noordzijde (exterieur) van de zuidelijke muur van de voetgangerspassege	29/02/2012	RV
0008	Voetgangerspassege Sp10	5	1/20		x		Westelijke zijde van de oostelijke dwarsmuur in de voetgangerspassege	29/02/2012	RV + KJV
0009	Sp4	6	1/20		x		Noordelijke zijde van de noordelijke muur ven geheel	02/03/2012	RV
0010	Sp8	7	1/20		x		Oostelijke binnenmuur huis A	02/03/2012	RV
0011	Sp1	7	1/20		x		Zuidelijke binnenmuur huis A	02/03/2012	RV
0012	Sp6	8	1/20		x		Westelijke binnenmuur huis A	02/03/2012	RV
0013	Sp2	8	1/20		x		Noordelijke binnenmuur huis A	02/03/2012	RV
0014	Sp8	9	1/20		x		Westelijke binnenmuur huis B	02/03/2012	RV
0015	Sp2	9	1/20		x		Noordelijke binnenmuur huis B	02/03/2012	RV
0016	Sp9	10	1/20		x		Oostelijke binnenmuur huis B	02/03/2012	RV
0017	Sp1	10	1/20		x		Zuidelijke binnenmuur huis B	02/03/2012	RV
0018	Sp10	11	1/20		x		Oostelijke binnenmuur huis C	02/03/2012	RV
0019	Sp1	11	1/20		x		Zuidelijke binnenmuur huis C	02/03/2012	RV
0020	Sp9	12	1/20		x		Westelijke binnenmuur huis C	02/03/2012	RV
0021	Sp2	12	1/20		x		Noordelijke binnenmuur huis C	02/03/2012	RV
0022	Sp10	13	1/20		x		Westelijke binnenmuur huis D	01/03/2012	RV
0023	Sp3, 4, 16	13	1/20		x		Noordelijke binnenmuur huis D	01/03/2012	RV
0024	Sp11	14	1/20		x		Oostelijke binnenmuur huis D	01/03/2012	RV
0025	Sp1	14	1/20		x		Zuidelijke binnenmuur huis D	01/03/2012	RV
0026	Sp12	15	1/20		x		Oostelijke binnenmuur huis E	01/03/2012	RV
0027	Sp1	15	1/20		x		Zuidelijke binnenmuur huis E	01/03/2012	RV
0028	SP11	15	1/20		x		Westelijke binnenmuur huis E	01/03/2012	RV
0029	Sp3, 4	15	1/20		x		Noordelijke binnenmuur huis E	01/03/2012	RV
0030	Sp5	16	1/20		x		Oostelijke binnenmuur huis F	01/03/2012	RV
0031	SP1	16	1/20		x		Zuidelijke binnenmuur huis F	01/03/2012	RV
0032	Sp13	16	1/20		x		Westelijke binnenmuur huis F	01/03/2012	RV
0033	Sp3, 4, 15	16	1/20		x		Noordelijke binnenmuur huis F	01/03/2012	RV
0034	Sp1 tem 24	17	+/- 1/50	x			overzicht +/- schaal 1/50 alle huisjes A-F	05/03/2012	KJV

Figuur 33 : noordelijke buitenmuur

Foto Nr.	Spoor	Muur	Vlak	Wind- richting	Aard			Omschrijving	Datum
					Overz.	Vlak	Profiel		
0001	Huis A	Zuid		N				Buitenmuur huis A	28/02/2012
0002	Huis B	Zuid		N				Buitenmuur huis B	28/02/2012
0003	Huis C	Zuid		N				Buitenmuur huis C	28/02/2012
0004	Huis D	Zuid		N				Buitenmuur huis D	28/02/2012
0005	Huis E	Zuid		N				Buitenmuur huis E	28/02/2012
0006	Huis F	Zuid		N				Buitenmuur huis F	02/03/2012
0007	Huis A-F	Zuid		NO				Overzicht buitenmuur huis A-F	02/03/2012
0008	Huis A	Zuid		N				Buitenzijde zuidelijke deur huis A	02/03/2012
0009	Huis A	Zuid		N				Buitenzijde zuidelijk raam huis A	02/03/2012
0010	Huis B	Zuid		N				Buitenzijde zuidelijk raam huis B	02/03/2012
0011	Huis B	Zuid		N				Buitenzijde zuidelijke deur/raam huis B	02/03/2012
0012	Huis C	Zuid		N				Buitenzijde zuidelijke deur huis C	02/03/2012
0013	Huis C	Zuid		N				Buitenzijde zuidelijk raam huis C	02/03/2012
0014	Huis D	Zuid		N				Buitenzijde zuidelijk raam huis D	02/03/2012
0015	Huis D	Zuid		N				Buitenzijde zuidelijke deur huis D	02/03/2012
0016	Huis E	Zuid		N				Buitenzijde zuidelijke deur huis E	02/03/2012
0017	Huis E	Zuid		N				Buitenzijde zuidelijk raam huis E	02/03/2012
0018	Huis F	Zuid		N				Buitenzijde zuidelijk dichtgemetseld raam huis F	02/03/2012
0019	Huis F	Zuid		N				Buitenzijde zuidelijke deur huis F	02/03/2012
0020	Huis A	Oost		O				Binnenzijde oostelijke muur huis A met schoorsteenmantel + details	05/03/2012
0021	Huis A	Zuid		Z				Binnenzijde zuidelijke muur huis A	05/03/2012
0022	Huis F: 4/14	Oost		W				Buitenzijde oostelijke muur huis F	12/03/2012
0023	Huis F: 4/15	Noord		Z				Buitenzijde westelijk gedeelte noordelijke muur huis F	12/03/2012
0024	Huis F: 4/14	Oost		W				Buitenzijde oostelijke muur huis F	12/03/2012
0025	Huis E: 4	Noord		Z				Buitenzijde noordelijke muur huis E	12/03/2012
0026	Huis D: 4/16	Noord		Z				Buitenzijde noordelijke muur huis D	12/03/2012
0027	Koer: 4/17	Noord		Z				Buitenzijde noordelijke muur koer	12/03/2012
0028	Koer: 4/18	Noord		Z				Buitenzijde noordelijke muur koer	12/03/2012
0029	Huis F toilet: 19	Noord		ZO				Buitenzijde toilet aan huis F	12/03/2012
0030	Huis A-F: 20	Zuid		N				Zuidzijde dak huis A-F	12/03/2012

0031	Huis A-C: 21A, 21C, 22	Noord		Z				Noordzijde dak huis A-C	12/03/2012
0032	Huis D-F: 21B, 23, 24	Noord		Z				Noordzijde dak huis D-F	12/03/2012
0033	Huis F	Noord		Z				Noordelijke buitenmuur huis F	12/03/2012
0034	Huis A: 1	Zuid		Z				Zuidelijke binnenmuur huis A	16/03/2012
0035	Huis A	West		W				Westelijke binnenmuur en poortdoorgang huis A	16/03/2012
0036	Huis A	Noord		N				Noordelijke binnenmuur huis A	16/03/2012
0037	Huis A	Oost		O				Oostelijke binnenmuur huis A	16/03/2012
0038	Huis B	Zuid		Z				Zuidelijke binnenmuur huis B	16/03/2012
0039	Huis B	West		W				Westelijke binnenmuur huis B	16/03/2012
0040	Huis B	Noord		N				Noordelijke binnenmuur huis B	16/03/2012
0041	Huis B	Oost		O				Oostelijke binnenmuur huis B	16/03/2012
0042	Huis C	Zuid		Z				Zuidelijke binnenmuur huis C	16/03/2012
0043	Huis C	West		W				Westelijke binnenmuur huis C	16/03/2012
0044	Huis C	Noord		N				Noordelijke binnenmuur huis C	16/03/2012
0045	Huis C	Oost		O				Oostelijke binnenmuur huis C	16/03/2012
0046	Huis D	Zuid		Z				Zuidelijke binnenmuur huis D	16/03/2012
0047	Huis D	West		W				Westelijke binnenmuur huis D	16/03/2012
0048	Huis D	Noord		N				Noordelijke binnenmuur huis D	16/03/2012
0049	Huis D	Oost		O				Oostelijke binnenmuur huis D	16/03/2012
0050	Huis E	Zuid		Z				Zuidelijke binnenmuur huis E	16/03/2012
0051	Huis E	West		W				Westelijke binnenmuur huis E	16/03/2012
0052	Huis E	Noord		N				Noordelijke binnenmuur huis E	16/03/2012
0053	Huis E	Oost		O				Oostelijke binnenmuur huis E	16/03/2012
0054	Huis F	Zuid		Z				Zuidelijke binnenmuur huis F	16/03/2012
0055	Huis F	West		W				Westelijke binnenmuur huis F	16/03/2012
0056	Huis F	Noord		N				Noordelijke binnenmuur huis F	16/03/2012
0057	Huis F	Oost		O				Oostelijke binnenmuur huis F	16/03/2012
0058	Huis A: 32	Oost		O				Schoorsteenmantel huis A	16/03/2012
0059	Huis A: 33	Oost		O				Deurgat tussen huis A-B	16/03/2012
0060	Huis A: 30	Noord		N				Deur naar koer huis A	16/03/2012
0061	Huis A: 34	Zuid		Z				Binnenzijde raam huis A	16/03/2012
0062	Huis A: 35	Zuid		Z				Binnenzijde deur huis A	16/03/2012

0063	Huis A: 36	Noord		N				Pompbak huis a	16/03/2012
0064	Huis B: 37	West		W				Schoorsteenmantel huis B	16/03/2012
0065	Huis B: 38	Oost		O				Deur tussen huis B en C	16/03/2012
0066	Huis B: 39	Zuid		Z				Binnenzijde westelijke raam huis B	16/03/2012
0067	Huis B: 40, 41	Zuid		Z				Binnenzijde oostelijk raam/deur huis B	16/03/2012
0068	Huis B: 29	Noord		N				Dichtgemetselde deur naar koer	16/03/2012
0069	Huis C: 42	Oost		O				Schoorsteenmantel huis C	16/03/2012
0070	Huis D: 43	West		W				Deur tussen huis D en C	16/03/2012
0071	Huis C: 44	Zuid		Z				Binnenzijde raam huis C	16/03/2012
0072	Huis C: 45	Zuid		Z				Binnenzijde deur huis C	16/03/2012
0073	Huis D: 46	West		W				Schoorsteenmantel huis D	16/03/2012
0074	Huis D: 47	West		W				Dichtgemetselde deur in westelijke binnenmuur huis D	16/03/2012
0075	Huis D: 31	West		W				Dichtgemetselde deur in westelijke binnenmuur huis D	16/03/2012
0076	Huis D: 16	Noord		N				Dichtgemetselde deur naar koer huis D	16/03/2012
0077	Huis D: 48	Oost		O				Deur tussen huis D en E	16/03/2012
0078	Huis D: 49	Zuid		Z				Binnenzijde deur huis D	16/03/2012
0079	Huis D: 50	Zuid		Z				Binnenzijde raam huis D	16/03/2012
0080	Huis E: 51	Oost		O				Schoorsteenmantel huis E	16/03/2012
0081	Huis E: 52	Oost		O				Deur tussen huis E en F	16/03/2012
0082	Huis E: 53	Zuid		Z				Binnenzijde raam huis E	16/03/2012
0083	Huis E: 54	Zuid		Z				Binnenzijde deur huis E	16/03/2012
0084	Huis F: 55	Zuid		Z				Binnenzijde deur huis F	16/03/2012
0085	Huis F: 56	Zuid		Z				Binnenzijde dichtgemetselde raam huis F	16/03/2012
0086	Huis F: 57	West		W				Schoorsteenmantel huis F	16/03/2012
0087	Huis F: 15	Noord		N				Deuropening naar tuin	16/03/2012
0088	Huis A: 58							Plafond huis A	16/03/2012
0089	Huis B: 59							Plafond huis B	16/03/2012
0090	Huis C: 60							Plafond huis C	16/03/2012
0091	Huis D: 61							Plafond huis D	16/03/2012
0092	Huis E: 62							Plafond huis E	16/03/2012
0093	Huis F: 63							Plafond huis F	16/03/2012
0094	Koer			O				Koer vanuit voetgangersdoorgang	16/03/2012

0095	Koer			W				Koer naar voetgangersdoorgang	16/03/2012
0096	Koer			O				Overdekt koergedeelte vanuit buitenzijde	16/03/2012
0097	Koer			W				Overdekt koergedeelte vanuit binnenzijde	16/03/2012
0098	Huis A			N				Zolder boven huis A met bovenzijde poortdoorgang	22/03/2012
0099	Huis A			O				Detailopname natuurstenen boven poortdoorgang	22/03/2012
0100	HuisB			W				Zolder boven huis B met schoorsteen en dakconstructie	22/03/2012
0101	Huis C			O				Zolder huis C met schoorsteen, tussenmuur en dakconstructie	22/03/2012
0102	Huis D			W				Zolder huis D met schoorsteen, tussenmuur en dakconstructie	22/03/2012
0103	Huis E			O				Zolder huis E met schoorsteen en dakconstructie	22/03/2012
0104	Huis F			O				Zolder huis F met achtergevel met ontlastingsboog	22/03/2012
0105	Huis F			W				Zolder huis F met schoorsteen en dakconstructie	22/03/2012

aDeDe